

ALENA NEJEDLÁ

KAUFMANOVA SBÍRKA NÁLEZŮ KULTURY S VYPÍCHANOU KERAMIKOU Z KATASTRU OBCE RYBNÍKY U MORAVSKÉHO KRUMLOVA (OKR. ZNOJMO)

V 60. a 70. letech minulého století působil v muzeu v Moravském Krumlově Josef Kaufman (*1891, †1978). Díky jeho důsledné práci můžeme v depozitáři muzea nalézt nejen předměty z povrchových sběrů, které shromáždil z katastru obce Rybníky, ale také materiál jednotlivých nálezů a sběrů dokládající osídlení lidu s vypíchanou keramikou např. v Kadově, Moravském Krumlově, Trstěnicích, Vémyslicích, Kubšicích, Vedrovicích a Rešicích. Předkládaná práce analyzuje kolekci artefaktů z katastrálního území obce Rybníky, které pocházejí ze III. fáze kultury s vypíchanou keramikou.

neolit – kultura s vypíchanou keramikou – hmotná kultura

The Kaufman collection of finds from the Stroked Pottery Culture from the cadastral zone of the village of Rybníky (Znojmo District). The majority of archaeological finds from Rybníky are held by the Moravský Krumlov Museum, where Josef Kaufman (1891–1978) was curator. He was a perfectionist and maintained comprehensive records of finds from the area. His collection became a valuable exhibit of the museum. It includes finds of Stroked Pottery Culture artefacts from Rybníky, as well as from Kadov, Moravský Krumlov, Trstěnice, Vémyslvice, Kubšice, Vedrovice and Rešice. This article analyses the finds of the Rybníky site relevant to phase III of the Stroked Pottery Culture.

Neolithic – Stroked Pottery culture – material culture

Úvod

Materiál kultury s vypíchanou keramikou, který zde hodlám prezentovat, pochází z výzkumu a povrchových sběrů Josefa Kaufmana uskutečněných ve 40. letech minulého století. Obě tratě („Čtvrtky“ a „Na dílech“) nalezneme na sprašových návěších mezi východním okrajem obce Rybníky (okr. Znojmo) a místní dominantou nazývanou Topanov s kaplí sv. Markéty, která stojí na ploché ostrožně svažující se k levému břehu řeky Rokytne (255 m n. m.). Přesnou lokalizaci nálezů se bohužel z dobových záznamů nedozvíme (*Kaufman 1963*). Jisté však je, že osídlení v obou tratích pochází ze staršího stupně kultury s vypíchanou keramikou, které je taktéž

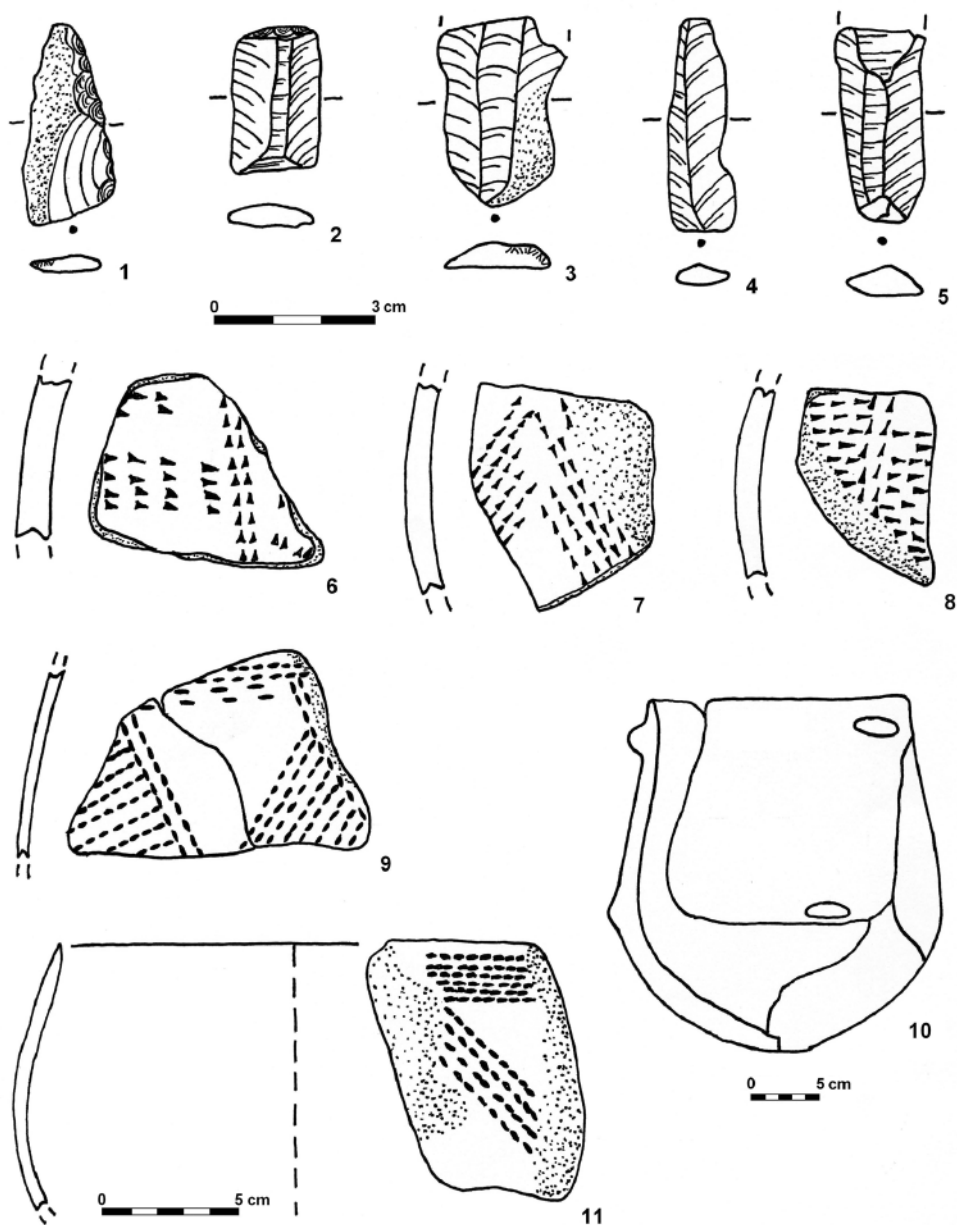

Obr. 1. Rybníky (okr. Znojmo). Pohled ze severozápadu.

doloženo na mírném svahu S a SV směrem od topanovského kostela sv. Markéty. Zde se nachází polykulturní lokalita s doklady pravěkého osídlení počínaje kulturou s lineární keramikou a konče halštatskou kulturou horákovskou (obr. 1). Dále jsou odtud známy nálezy keramiky pražského typu a velkomoravské hroby (Salaš 2009, 17, 23, 27; Procházka – Salaš 2009, 31, 32). Na jaře roku 2002 byl na topanovské lokalitě proveden povrchový průzkum, který doplnil naše znalosti především o středověké osídlení. Nejvýraznější komponentu představuje mladohradištní keramika z mladšího stupně datovatelného do 2. poloviny 11. století a do 12. století (Hrbáčková – Procházka 2010, obr. 8: 1–9).

Většina těchto archeologických nálezů je uložena v nedalekém Moravském Krumlově, kde působil v místním muzeu Josef Kaufman (*1891, †1978). Muzeum bylo v roce 1957 povýšeno na Okresní vlastivědné muzeum a J. Kaufman se stal jeho ředitelem. Svou práci konal svědomitě, vedl záznamy o sběrech či výzkumech v okolí, kterých se často osobně účastnil. Spolupracoval a poskytoval materiál renomovaným archeologům, kteří často tyto nálezy prezentovali pouze pod svým jménem. Osobně mnoho nepublikoval, spíše se věnoval péči o muzejní fond a o záchranu archeologických nálezů. Jeho sbírky se tak staly neocenitelnou součástí muzea (Hrbáčková a kol. 2007, 4). K jeho zásadním příspěvkům dotýkajícím se obce Rybníky náleží článek, ve kterém autor zachycuje tři známé hroby kultury s lineární keramikou (Kaufman 1954). Právě díky jeho důsledné práci můžeme v depozitáři muzea nalézt nejen povrchové sběry, které shromáždil z katastru obce Rybníky, ale také materiál dokládající osídlení lidu s vypíchanou keramikou z Kadova, Moravského Krumlova, Trstěnic, Vémyslic, Kubšic, Vedrovic a Rešic.

Kromě povrchových sběrů a výkopových prací J. Kaufmana máme z lokality Rybníky ke kultuře s vypíchanou keramikou zprávu publikovanou J. Skutilem

Obr. 2. Rybníky (okr. Znojmo), trať „Čtvrtky“. Nálezy ze dvou sídlištních jam.

(1946, 136), dále doklad sídliště (Podborský – Vildomec 1972, 51, 207) a objev základů pětiřadého kúlového domu (Tichý 1961, 107). K novějším nálezům patří záchranný výzkum Ústavu archeologické památkové péče Brno, který zachytil v areálu zemědělského družstva sídliště s půdorysy domů (Čižmář 2006, 114).

Trat' „Čtvrtky“

V roce 1932 zde J. Kaufman na poli pana F. Podhradského zdokumentoval dvě narušené sídlištní jámy kultury s vypíchanou keramikou (*Kaufman 1963*, pořadové číslo nálezu 24).¹ V rukopise se dočteme, že jámy měly nepravidelně oválný obrys, vakovitý tvar a dosahovaly hloubky 85 cm, kde J. Kaufman narazil na podloží třetihorních písků. Průměr okraje jedné z nich činil 103 cm.

Soubor, který zde popisují, je nyní uložen ve sbírce Městského muzea v Moravském Krumlově a obsahuje zdobený střepový materiál, zrekonstruovanou kotlovitou nádobu a kamennou štípanou industrii (obr. 2; inv. č. 2763–2794). Lze se domnívat, že nálezce učinil výběr reprezentativních keramických zlomků, které pak zaevidoval. Střepy jsou dobře pálené, vyrobené z plaveného keramického těsta a převládá tmavý leštěný odstín povrchu. Z tvarové typologie jemné keramiky lze určit fragment kotlíkovité nádoby (obr. 2: 11; srov. *Kazdová 1992*, obr. 6: 10; *1996*, obr. 8: 9; *Čižmář – Matějíčková 1999*, obr. 4: 1), na němž se dochoval zlomek hlavního motivu v podobě krokvice z oddělených dvojřad vpichů nad sebou a jako doplňující prvek souvislý okrajový pruh z několika řad střídavého dvojpichu. V souboru se objevil tento hlavní motiv ještě jednou (obr. 2: 7), dále pak v podobě krokvice ze souvisle hustě vedle sebe řazených vpichů (obr. 2: 9). Vpich je trojúhelníkový či oválný a je typický pro III. fázi vypíchané keramiky dle členění M. Zápotocké (*1970; 2007*). Výjimku tvoří rekonstruovaná nádoba, která je vyrobena z ostřené keramické hmoty. Jedná se o kotlovitou nádobu se třemi výčnělky pod okrajem a třemi výčnělky na nejširší výdutí bez vypíchané ornamentace (obr. 2: 10). Dnes již bohužel nedokážeme přesně objasnit terénní situaci, soubor se však zdá být homogenní.

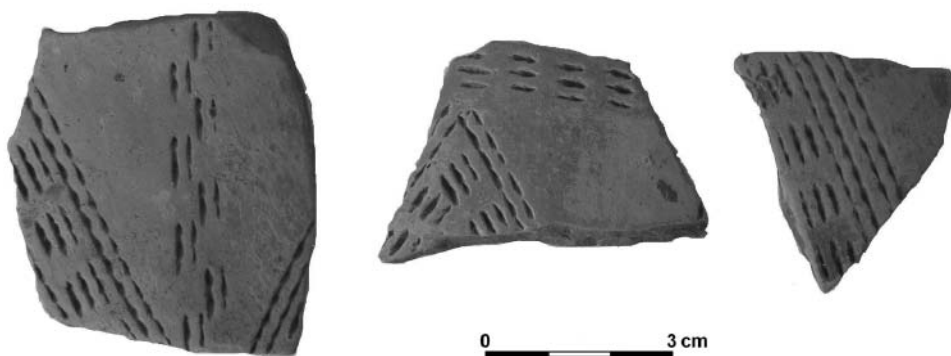
Keramický materiál doprovázel nález štípané industrie vyrobené z rohovce typu Krumlovský les a představuje čepelky, jejich části a ústěp (obr. 2: 1–5).

Kaufmanův výzkum doplnil povrchový sběr A. Procházky, který odevzdal do muzea v 50. letech minulého století soubor pravěké keramiky (inv. č. 2114–2123). Kulturu s vypíchanou keramikou reprezentují tři zdobené výdutě z plaveného keramického těsta šedé barvy. Z výzdoby jsou patrné části krokvic v kombinaci s mezimotivem souvislého svislého pruhu či s částí okrajového pruhu. Vpich je trojúhelníkovitý (obr. 3).

Trat' „Na dílech“

Následující výběr keramického materiálu pochází z povrchového sběru, který ve třech malých souborech uvádí J. Kaufman ve svém nálezovém deníku z roku

¹ J. Skutil (*1946*, 136) mylně přiřadil tento nález k trati „Na dílech“. Částečnou informaci převzala E. Kazdová (*2004*, 56, 66), uvádí však, že materiál VK z pozemku F. Podhradského byl získán za nejasných nálezových okolností. Na základě kusých zpráv mohlo dojít k záměně, neboť pan Podhradský spolupracoval s J. Kaufmanem a prováděl v obou tratích povrchové sběry, které odevzdával do muzea.

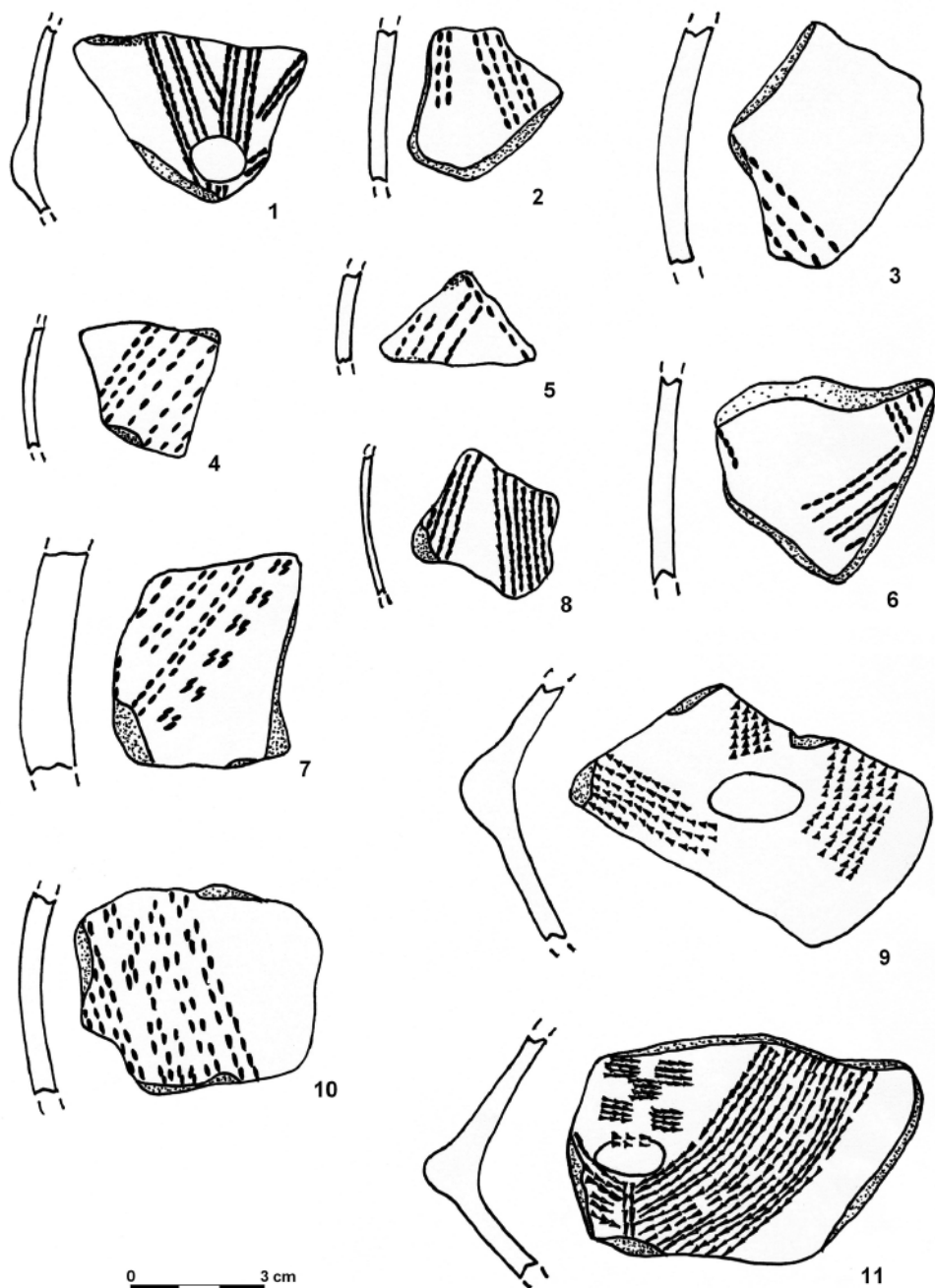
Obr. 3. Rybníky (okr. Znojmo), trať „Čtvrtky“. Nálezy z povrchových sběrů.

1963 (obr. 4; *Kaufman 1963*). Materiál k prostudování byl opět poskytnut ze sbírky Městského muzea v Moravském Krumlově. Jedná se o dochované zlomky nádob, které jsou vyrobeny z plaveného keramického materiálu, jsou dobře pálené a mají leštěný šedavý povrch. Dobře identifikovatelné jsou zlomky kotlovitých nádob a výdutí, na kterých se objevil motiv soustavných šikmých pásů (obr. 4: 7) kombinovaných také s plastickou výzdobou v podobě jednoduchého výčnělku (obr. 4: 1). Ve zlomcích je patrný motiv krokvice z oddělených dvojřad vpichů (obr. 4: 2, 4, 5) či z hustě vedle sebe řazených vpichů (obr. 4: 6). V souboru se objevila výduť zdobená krokvicí tvořenou z hustě vedle sebe řazených vpichů a doplňující motiv reprezentuje šachovnicové uspořádání čtveřic vpichů těsně u/ přes výčnělek (obr. 4: 11). Podobné zlomky známe např. z Blučiny, trať „Spodní Kolberky“ (*Kazdová 1994*, obr. 5: 10) či z Kuřimi, obj. 4/84 (*Kazdová 1992*, obr. 13: 14). V kolekci nechybí mezimotiv v podobě lemování oddělenými čtveřicemi vpichů (obr. 4: 8). Objeví se také úplný rozklad krokvicovitěho ornamentu v kombinaci s plastickým výčnělkem (obr. 4: 10). Vpich je nejčastěji oválný, následuje trojúhelníkovitý a šipkovitý (obr. 4: 10, 11). Prvky šachovnicovitě se rozpadajícího ornamentu, složení pásů z více řad vpichů, dole nespojené krokvice, šikmý či cikcakovitý pás zapadají do III. fáze kultury s vypíchanou keramikou.

Společně s keramickými fragmenty byly nalezeny štípané kamenné nástroje. Hlavní surovinou je opět rohovec typu Krumlovský les a mezi úštěpy můžeme objevit také zlomky čepele, vrtáku a dvě vytěžená jádra.

Závěr

I tato miniaturní kolekce vypíchané keramiky z obou tratí jistě stojí za povšimnutí. Je tvarově, technologicky i výzdobně jednotná, reprezentuje tedy jediný horizont osídlení. Výzdobu tvoří střídavý dvojpich, provedený výlučně dvojhrotým nástrojem. Trojpich ani tremolový vpich nebyly na keramice zaznamenány.

Obr. 4. Rybníky (okr. Znojmo), trať „Na dílech“. Výběr keramiky z povrchových sběrů.

V motivech se objevují především krokvice, ať už z oddělených či hustě vedle sebe řazených vpichů. Okrajový pruh z několika řad střídavého dvojpichu se dochoval pouze v jednom případě. Samotný tvar vpichu na keramice je dosti variabilní, nejčastěji je zastoupen zahrocený oválný dvojpich, nechybí však vpich šipkovitý a trojúhelníkovitý. Plastickou výzdobu v obou souborech reprezentuje pouze jednoduchý výčnělek. Typologické a výzdobné shody nacházíme u několika celků III. fáze kultury s vypíchanou keramikou v Blučině „Spodních Kolberkách“ (Kazdová – Šebela – Přichystal 1997), Kuřimi „Za Špihlíkem“ (Kazdová 1992), Těšeticích-Kyjovicích (Kazdová 1996) či v Modřicích (Čížmář – Matějčková 1999). Soubor z tratí „Čtvrtky“ i „Na dílech“ doplňuje mozaiku neolitických nálezů v okolí Moravského Krumlova, které můžeme zařadit do III. fáze kultury s vypíchanou keramikou.

Literatura

- Čížmář, M. – Matějčková, A. 1999: Nález unikátní neolitické nádoby v prostředí kultury s vypíchanou keramikou z Modřic (okr. Brno-venkov), *Pravěk* NŘ 9, 107–123.
- Čížmář, Z. 2006: Rybníky (okr. Znojmo), *Přehled výzkumů* 47, 114.
- Hrbáčková, A. a kol. 2007: 100 let založení muzea v Moravském Krumlově 1907–2007. Rosice.
- Hrbáčková, A. – Procházka, R. 2010: Rybníky (Moravský Krumlov, okr. Znojmo). „Tupanov“, *Přehled výzkumů* 51, 471–474.
- Kaufman, J. 1954: Nové nálezy v Rybníkách u Moravského Krumlova, *Archeologické rozhledy* 6, 12–13, obr. 7–8.
- Kaufman, J. 1963: Seznam nalezišť a lokalit prehistorických z bývalého okresu Moravský Krumlov. Rukopis uložený v Městském muzeu Moravský Krumlov.
- Kazdová, E. 1992: Sídliště s vypíchanou a moravskou malovanou keramikou v Kuřimi, okr. Brno – venkov, *Pravěk* NŘ 2, 23–49.
- Kazdová, E. 1994: Osídlení Brněnska ve středním a mladším neolitu. Kultury s vypíchanou a moravskou malovanou keramikou, *Pravěk* NŘ 4, 43–57.
- Kazdová, E. 1996: Vypíchaná keramika z Těšetic-Kyjovic. Objekty 1. skupiny, *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity* M1, 31–45.
- Kazdová, E. 2004: Osídlení lidem s keramikou vypíchanou na Znojemsku. In: Kazdová, E. – Měřínský, Z. – Šabatová, K. (eds.), *K počtě Vladimíru Podborskému. Přátelé a žáci k sedmdesátým narozeninám*. Brno, 55–70.
- Kazdová, E. – Šebela, L. – Přichystal, A. 1997: Besiedlung des Gebietes Blučina (okr. Brno-venkov) durch Träger der Stichbandkeramik, *Přehled výzkumů* 1993–1994, 45–75.
- Podborský, V. – Vildomec, V. 1972: *Pravěk Znojemska*. Brno.
- Procházka, R. – Salaš, M. 2009: Raně středověké osídlení Moravskokrumlovska. In: Fišer, Z. (ed.), *Moravský Krumlov ve svých osudech*. Brno – Moravský Krumlov, 31–38.
- Salaš, M. 2009: Nejstarší obyvatelé přicházejí. Vývoj pravěkého osídlení Moravskokrumlovska. In: Fišer, Z. (ed.), *Moravský Krumlov ve svých osudech*. Brno – Moravský Krumlov, 11–30.
- Skutil, J. 1946: Moravské prehistorické výkopy a nálezy za rok 1932, *Časopis zemského muzea v Brně* 33, 135–144.
- Tichý, R. 1961: Einige Bemerkungen zum Neolithikum in der Tschechoslowakei, *Archaeologia Austriaca* 29, 96–122.
- Zápotocká, M. 1970: Die Stichbandkeramik in Böhmen und in Mitteleuropa. In: *Die Anfänge des Neolithikums vom Orient bis Nordeuropa. Fundamenta Reihe A 3/II (Östliches Mitteleuropa)*, Sonderdruck. Köln – Wien.

Zápotocká, M. 2007: Osídlení okresu Rakovník v době kultury s vypíchanou keramikou, Archeologické rozhledy 49, 219–277.

DIE SAMMLUNG KAUFMAN MIT FUNDEN DER KULTUR MIT STICHBANDKERAMIK AUS DEM KATASTER DER GEMEINDE RYBNÍKY BEI MORAVSKÝ KRUMLOV, BEZ. ZNOJMO

In den sechziger und siebziger Jahren des vergangenen Jahrhunderts war Josef Kaufman (*1891, †1978) im Museum von Moravský Krumlov tätig. Dank seiner konsequenten Arbeit können wir im Museumsdepot Funde aus Geländebegehungen vorfinden, die er aus den Katastern der Gemeinden Rybníky, Kadov, Moravský Krumlov, Trstěnice, Vémyslice, Kubšice, Vedrovice und Rešice zusammengetragen hat und die die Besiedelung des Volkes mit Stichbandkeramik belegen.

Auch die von mir hier präsentierte kleine Kollektion an Stichbandkeramik aus den Lagen „Čtvrtky“ und „Na dílech“ in Rybníky ist sicherlich beachtenswert. Es ist offensichtlich, dass es sich dabei um eine Auswahl an Kaufmans von einer Rettungsgrabung und von Geländebegehungen stammendem Keramikmaterial handelt. Die Kollektion ist hinsichtlich Form, Technologie und Verzierung einheitlich, sie repräsentiert demnach einen einzigen Besiedelungshorizont. Die Verzierung besteht aus einem ausschließlich mittels eines doppelzinkigen Gerätes abwechselnd ausgeführten Doppelstich. Weder Dreifach- noch Tremolierstich wurden auf der Keramik verzeichnet. In den Motiven finden sich vor allem Winkelbänder von entweder voneinander getrennten (Abb. 2: 7; 4: 1, 2, 4, 5) oder dicht nebeneinander angeordneten Stichen (Abb. 2: 9; 4: 6). Ein aus mehreren Reihen abwechselnd gesetzter Doppelstiche bestehender Randstreifen ist nur in einem Fall erhalten geblieben (Abb. 4: 1). Die Form des Stiches auf der Keramik ist sehr variabel, am häufigsten ist ein zugespitzter ovaler Doppelstich vertreten, jedoch fehlen auch pfeilförmige und dreieckförmige Stiche nicht. Plastische Verzierung wird in beiden Kollektionen lediglich durch einfache Knubben repräsentiert. Übereinstimmungen in Typologie und Verzierung finden wir bei mehreren Fundkomplexen der Phase III der Kultur mit Stichbandkeramik in Blučina, Lage „Spodní Kolberky“ (*Kazdová – Šebela – Přichystal 1997*), in Kuřim, Lage „Za Špihlíkem“ (*Kazdová 1992*), in Těšetice-Kyjovice (*Kazdová 1996*) oder in Modřice (*Čižmář – Matějčková 1999*). Die Kollektion aus den Lagen „Čtvrtky“ und „Na dílech“ ergänzt das Mosaik neolithischer Funde in der Umgebung von Moravský Krumlov, die wir der Phase III der Kultur mit Stichbandkeramik zuordnen können.

Abb. 1. Rybníky (Bez. Znojmo). Blick von Nordwest.

Abb. 2. Rybníky (Bez. Znojmo), Lage „Čtvrtky“. Funde aus zwei Siedlungsgruben.

Abb. 3. Rybníky (Bez. Znojmo), Lage „Čtvrtky“. Funde von Geländebegehungen.

Abb. 4. Rybníky (Bez. Znojmo), Lage „Na dílech“. Keramikauswahl von Geländebegehungen.

Übersetzt von B. Magar